Dorpsschool Markelo

“To school or not to school”

Hier en nu gaat ieder kind zo'n 12 jaar van zijn leven naar school. En daar blijft het vaak niet bij. Na de verplichte schooljaren is er, voor wie wil en kan en voor alles en nog wat, een school te bezoeken. Volgens sommigen vergt bijblijven in onze dynamische maatschappij zelfs levenslange studie, onder de noemer ‘permanente educatie’.Vanuit dat perspectief is het nauwelijks nog voor te stellen dat kennisoverdracht op een andere wijze dan via schools onderwijs mogelijk is. Toch leerden kinderen aanvankelijk alles wat ze nodig hadden van hun ouders, familie of leefgemeenschap. Dit functioneerde goed zolang die leefgemeenschap klein en overzichtelijk bleef.

De geschiedenis van het onderwijs is de geschiedenis van steeds meer leerlingen, meer leerjaren, meer leerstof, meer en betere scholen, meer keuzemogelijkheden en betere leermethoden. En het kan altijd nóg beter.Ging het aanvankelijk slechts om lezen en schrijven en vooral het verbreiden van de (ware) godsdienst, later werd het ingezet om armoede te bestrijden en moest het elk mensenkind helpen zich volledig te ontplooien. Tekortkomingen van gezin en maatschappij dien(d)en door het onderwijs opgevangen te worden.

De oorsprong
Kerstening

Oude dorpsschool aan de Stationsstraat in 1959

Oorspronkelijk was het onderwijs een kerkelijke aangelegenheid, die z'n aanvang nam toen in het jaar 690 priesters, afkomstig van Engelse en Ierse kloosters, hier het Christendom vestigden. Zij stichtten in Utrecht een kerk, een klooster en een school. Op deze eerste school in ons land werden jongens van adellijke afkomst opgeleid tot geestelijken, die als opdracht kregen om in het achterland kloosters en kerken te stichten. Vooral in de tiende en de elfde eeuw werden er veel nieuwe kloosters gesticht. Vaak werd in die kloosters les gegeven aan jongens en meisjes als voorbereiding op het kloosterleven.

Parochiescholen
Vanaf plm.1200 werden de grotere parochiekerken verplicht om een school aan hun kerk te verbinden, dit met de bedoeling om ook kinderen uit de lagere standen op te leiden tot zangers voor de uitgebreide erediensten in de katholieke kerk.Hoewel er in die tijd al wel een kerk stond in Markelo, valt te betwijfelen of er toen ook hier al school gehouden werd. Helaas is niet te achterhalen vanaf wanneer hier een parochieschool gestaan heeft.
Wel ontstonden er in de loop van de 17e eeuw ook scholen buiten de dorpskern; eerst als bijscholen van de parochieschool, later, onder het toezicht en de financiële verantwoordelijkheid van de marken, als markescholen.

Markescholen
Dat betekende dat er vanaf toen in de parochie Markelo drie lagere scholen stonden: de parochieschool bij de kerk in het dorp en daarnaast de markescholen in Stokkum en Herike. Elsen had ook een markeschool, maar die ressorteerde onder de parochie Rijssen.Dat de school bij de kerk een parochieschool was, was niet altijd voor iedereen even duidelijk. Zo betaalden de Staten van Overijssel in de 18e eeuw wel een jaarlijkse bijdrage aan de scholen in Stokkum en Herike maar niet aan die in Markelo, omdat het volgens hen een parochieschool betrof die door de kerk gefinancierd moest worden.

Toen die 'parochieschool' echter in 1827 voor afbraak werd verkocht, eisten de markegenoten de opbrengst op, omdat zij al sinds mensenheugenis de kosten van het gebouw hadden gedragen. Aan al deze onduidelijkheid kwam nog omstreeks datzelfde jaar een eind: vanaf toen kreeg ook de dorpsschool een vaste jaarlijkse vergoeding van de overheid.

Vroegste scholen
De vroegste scholen stonden volledig in dienst van de kerk en werden aanvankelijk alleen bezocht door leerlingen uit de hoogste maatschappelijke kringen .In de middeleeuwse school zaten leerlingen variërend in de leeftijd van 6 tot 20 jaar bij elkaar in dezelfde ruimte. Er waren nauwelijks leerboeken; studeren berustte daarom op het van buiten leren van de leerstof, middels het oneindig vaak hardop herhalen. Voor 'kinderen van het volk' waren er in die tijd nauwelijks mogelijkheden om een opleiding te volgen teneinde zelf een beroep te kunnen kiezen.

Nieuwe dorpsschool in 1960

In het algemeen volgde de eerstgeboren boerenzoon zijn vader op. Eventuele broers bleven bij hem inwonen of trokken weg. Een ambachtsman zond zijn kind bij een vakgenoot in de leer. De kinderen uit de onderste lagen van de bevolking bleven veelal volledig ongeschoold. Kinderen kenden slechts een korte jeugd, ze werden vanaf hun zevende jaar in de wereld van de volwassenen opgenomen en leerden dus in de praktijk hoe ze zich konden handhaven. Ze kregen de kleding van volwassenen aan, er werd als zodanig met ze omgegaan en ze moesten vaak even lang werken als zij.

Vanaf de reformatie
Na het ontstaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in 1579 (tijdens de Tachtigjarige Oorlog) werd de gereformeerde godsdienst tot de heersende uitgeroepen.Het doorvoeren van de reformatie heeft grote invloed gehad op de ontwikkeling van het onderwijs. Toen de reformatie van hogerhand officieel werd ingevoerd was het grootste deel

van de bevolking echter nog het oude geloof toegedaan. In een verslag van de provinciale synode van 1606 lezen we: ‘Waer veele oude niet hooren en willen, daer moet men de jonge tedere jeucht allengskens de waere religie in .... planten’. Dat de overheid (gesouffleerd door de kerk) zoveel aandacht en ook geld besteedde aan het onderwijs, vond z'n oorzaak dan ook in het feit dat men dacht op deze wijze de nieuwe religie ingang te doen vinden.
Daar stond tegenover dat men bijdroeg in de kosten van gebouwen en traktementen van onderwijzers. Dit laatste kon men doen omdat bij de reformatie de katholieke eigendommen door de Staten in beslag waren genomen. Met de opbrengsten daarvan (o.a. vele boerderijen) kon men het onderwijs op de nieuwe (godsdienstige) leest schoeien.

Vanaf de Franse tijd
Na de Franse Revolutie (1789) drongen nieuwe ideeën over staat en maatschappij tot ons land door.
Eén van de uitgangspunten werd dat de staat diende te streven naar ‘de verligting en

Klassefoto uit 1892 met links meester Benthem

beschaving' van haar onderdanen. De mens moest zich van de theologie en de kerkelijke autoriteiten bevrijden, hij moest het eigen verstand gaan gebruiken, zonder blindelings op een ander te vertrouwen. Men zag een nauw verband tussen vorming en scholing enerzijds en welvaart anderzijds.
Ook bij deze verheffing van het volk moesten de lagere scholen weer een hoofdrol gaan vervullen. Maar de overheersende rol die de kerk tot dan toe met betrekking tot opvoeding en onderwijs had gespeeld, liep ten einde
Het onderwijs moest de menselijke mogelijkheden gaan ontwikkelen en niet alleen opleiden tot goed burger en lidmaat van de kerk. Men moest de kinderen oefenen in begrip en inzicht in plaats van het klakkeloos uit het hoofd leren.

Vanaf de Franse tijd werd een duidelijke scheiding aangebracht tussen kerk en staat. Zo werd het onderwijs overgeheveld van het kerkelijke naar het gemeentelijke takenpakket. Ook het toezicht op het onderwijs werd weggehaald bij de kerk en toegewezen aan schoolopzieners,

die moesten toezien op de naleving van overheidsvoorschriften op het gebied van huisvesting en kwaliteit van het onderwijs.
-De gemeentebesturen moesten gaan zorgen voor goede schoolgebouwen.
-Onderwijzers moesten een soort examen afleggen en er werden opleidingsscholen voor onderwijzers gesticht.
-Ongewenste bijbanen van onderwijzers werden niet langer getolereerd. Wel werden ter compensatie de traktementen van onderwijzers verhoogd.
-Er kwam een ‘schoolorde’ met voorschriften over de inrichting van de schoolvertrekken, schooltijden, leerwijze, wijze van straffen en belonen enz.

Op het platteland bleef de invloed van kerk en adel, vooral ten aanzien van benoeming van nieuwe onderwijzers, nog lange tijd bestaan. In Markelo nog wel tot omstreeks 1840.

Dorpsschool Markelo
Oudste school
Al in 1645 werd er school gehouden in Markelo. Het kostershuis, toen eigendom van de marke Markelo, werd op dat moment, blijkens een notitie in het markeboek, ingericht voor het geven van onderwijs.
Het oudst bekende, echte schoolgebouw in het dorp was de parochieschool, die zich bevond onder een afdak tegen de zuidzijde van de oude kerk. Het was een eenvoudig onderkomen van 11 bij 5 meter (10 ellen en 9 palmen bij 5 ellen en 1 palm).

In deze ruimte, waar dan nog 2 ½ m^2 afging voor een portaal en waarin ook nog een pilaar van ongeveer 1 meter diep tegen de kerkmuur aan stond, kregen (begin 1800) zo'n 160 leerlingen onderwijs. Naar aangenomen mag worden niet tegelijkertijd, maar gespreid over ploegen. 's Zomers liep dit aantal terug tot een vijftigtal leerlingen. Zowel kinderen als onderwijzer werden in de oogsttijd in beslag genomen door de werkzaamheden op het land. De inrichting van de school was zeer primitief. De vloer bestond uit baksteen en tegen de

Klassefoto uit 1915

muren stonden lange banken zonder rugleuningen. In de vrijgelaten middenruimte bevond zich een kachel, die gestookt werd met brandstof die de kinderen zelf meebrachten.

Nieuwe school

Omdat de schoolopziener de oude behuizing te klein en qua inrichting niet langer verantwoord vond, werd in 1827 door de gemeenteraad, na vele en moeizame beraadslagingen, overgegaan tot de bouw van een nieuwe school, geschikt voor 250 leerlingen.

Deze bouw vergde echter een bedrag dat niet uit de - zo goed als lege - gemeentekas betaald kon worden, zodat de gemeentelijke belastingen fors verhoogd zouden moeten worden. Dit achtten de raadsleden uit de marken Stokkum, Herike en Elsen onacceptabel. Zij voelden zich alleen verantwoordelijk voor hun 'eigen' markeschool en weigerden belastingverhoging omdat de marke Markelo zo nodig een nieuwe school moest.Een volgend voorstel was om dan maar alleen de belasting voor de inwoners van de marke Markelo te verhogen. Zoals te verwachten viel stuitte dit op felle protesten vanuit de Markelose bevolking.

Uiteindelijk werd in overleg met het markebestuur besloten dat de marke Markelo een stuk gemeenschappelijke grond in het Markelosebroek zou verkopen en met de opbrengst hiervan de bouw van de school zou financieren. Vervolgens zou de school in eigendom worden overdragen aan de gemeente, zodat men voor de toekomst niet verantwoordelijk zou zijn voor

onderhoud en vervangingsinvesteringen. Bovendien werd in een markevergadering, gehouden in de kerk, geëist dat de inwoners van de marke Markelo, nooit aangesproken zouden kunnen worden om bij te dragen in de bouw van een school in de andere marken.De school werd in 1827 gebouwd op de zogenaamde Wehmenkamp, vlak achter het huidige tweewielercentrum.

Uitbreiding

In 1868 werd deze school door aannemer G. Krabbenbos verbouwd en daardoor dubbel zo groot. De benodigde grond hiervoor werd gekocht van H. Dijkjans op Roolfs. Ditmaal werden de benodigde financiën opgebracht door rijk, provincie en gemeente, elk voor een derde deel.

Klassefoto uit 1929

In 1873 bestond er al weer ruimtegebrek. Er werden toen plannen gemaakt om o.a. het grootste lokaal in tweeën te splitsen. GS en de schoolopziener wezen dit plan af, omdat het veel kostte en nauwelijks een bijdrage leverde in de oplossing van de problemen. Bovendien vond men dat de school op een verkeerde plek stond, omdat toekomstige uitbreidingen onmogelijk waren.

Nieuwbouw 1883

In 1881 was de toestand onhoudbaar geworden en werd na sterke aandrang van de inspecteur besloten tot nieuwbouw. Langdurig werd er gedelibereerd over de plaats van de nieuwe school. Uiteindelijk moest er gekozen worden tussen een stuk grond aan de Kerkendijk (huidige Stationsstraat) en een stuk grond gelegen nabij het Tolhuis (ter hoogte van de huidige kapsalon Völkers). Zowel de inspecteur als de onderwijzer Benthem pleitten voor de locatie bij het Tolhuis, omdat de meeste leerlingen aan die kant van Markelo woonden. Die voorkeur zal waarschijnlijk ook iets te maken hebben gehad met het feit dat meester Benthem - kort daarvoor - eigenaar was geworden van bedoeld stuk grond.De gemeenteraad koos uiteindelijk voor de Stationsstraat, omdat dit goedkoper was en ruimte bood voor een in de toekomst te bouwen hoofdenwoning.Begin 1883 werd de nieuwe en zeer ruim opgezette school, bestaande

uit maar liefst zeven klassen, betrokken. In 1901 werd naast de school de hoofdenwoning gebouwd.

Nieuwbouw 1959
De oude dorpsschool heeft ruim 75 jaar dienst gedaan. Ze stond dichtbij de in 1959 gebouwde ‘opvolger', ongeveer daar waar zich nu de percelen Stationsstraat 4 en 4a, de Stationsstraat zelf en de tuin van het gemeentehuis bevinden. De nieuwe, in 1959 gebouwde school voldeed in alle opzichten aan de eisen die vanaf die jaren aan een schoolgebouw gesteld werden: ruim en licht opgezet.
Dat er uiteindelijk ‘slechts’ 35 jaar onderwijs gegeven is, had dan ook te maken met heel andere factoren.

Concentratie 1994
Na ongewoon felle discussies in de gemeenteraad en heuse demonstraties inclusief

Klassefoto uit 1986

spandoeken voor het gemeentehuis, werd deze school in 1994 afgebroken. De leerlingen werden overgeplaatst naar de Wehmekampschool, de andere openbare lagere school in het dorp.
Dorpsschool en Wehmekampschool ‘fuseerden’ en vervolgden hun weg onder de naam De Zwaluw.

De Dorpsschool heeft na de sloop plaats gemaakt voor het kantoor van Univé verzekeringen (de vroegere onderlinge brandverzekering), een huisartsenpraktijk, de thuiszorg, de apotheek en het notariskantoor.

Schoolmeesters
Bij de eerste vormen van onderwijs speelde de kerk een doorslaggevende rol en fungeerden de priesters als onderwijzer. Later was dit veel minder het geval. Weliswaar vervulden de toenmalige onderwijzers in de dorpen veelal kerkelijke functies als voorzanger, voorlezer en koster, maar waren ze geen predikant. En pedagogische kwaliteiten werd men geacht in de praktijk op te doen.
Aangezien het benoemen van de functionarissen voor bovengenoemde kerkelijke functies was voorbehouden aan de zogenaamde collatoren (die ook de dominee mochten benoemen), werd geheel vanzelfsprekend ook de onderwijzer door hen benoemd. Beweerd wordt dat deze collatoren vaak aan vriendjespolitiek deden, wat zelden in het voordeel van de kwaliteit van het onderwijs uitpakte.
Collatoren in de parochie Markelo waren de eigenaren van de havezaten Oldenhof (Markelo), Stoevelaar (Herike) en Westerflier (Stokkum).
Bij gebrek aan een pedagogische opleiding en pensioenverzekering, was de functie van onderwijzer vaak een erfelijke aangelegenheid. De zoon leerde het vak van zijn vader, die zich daarmee verzekerde van een verzorgde oude dag.

Putman
De eerste, in de archieven terug te vinden Markelose schoolmeester is rond 1600 Johannes Putman, die omwille van zijn geloof gevlucht was uit zijn geboortestreek in de buurt van Hannover. Hij bleef hier maar kort. Vanaf 1604 nam hij de schoolkinderen van Goor onder zijn hoede en werd in 1612 aldaar bevestigd als dominee.
Görkink
Na Putman kreeg de Markelose jeugd lange tijd les van de onderwijs gevende kostersfamilie Görkink. Hoewel de informatie hierover niet helemaal sluitend is, lijkt het erop dat er waarschijnlijk vier, maar minimaal drie generaties Görkink in Markelo voor de klas hebben gestaan. Te weten: Gerhard, Henrick en Gerrit Jan Görkink. Laatstgenoemde overleed in 1730, een half jaar nadat hij getrouwd was met Jenneken van Raye.
Kwaks
In 1731 werd Willem Quax (ook wel geschreven als Kwak) benoemd tot koster / voorzanger / onderwijzer. Hij was de zoon van Adolph Quax, rentmeester op het Stoevelaar die eind 17e eeuw vanuit Saksen naar Nederland was gekomen. Willem werd later opgevolgd door z'n zoon Adolph Quax (*1732).
Warmelink
Na Adolf stond diens schoonzoon Hendrikus Warmelink (*1766) voor de klas. In 1805, na het overlijden van Hendrikus, werd Jan Hendrik Kloeke, tot dan waarnemend onderwijzer in Stokkum, door de collatoren benoemd tot koster, voorzanger en onderwijzer.

Aanstellingsbrief
In de kerkelijke archieven bevindt zich een document gedateerd 15 augustus 1805, waarin de benoeming en instructie van de koster-schoolmeester J.H. Kloeke zijn geformuleerd:
'Alzoo door het overleiden van J. Warmelink [moet m.i. zijn H. Warmelink] het schoolmeesters kosters en voorzangers ambt tot Markelo is komen te vaceeren en om de vacature met een bequaam persoon weder te vervullen hebben de Heeren Colatoren van de Kerk van Markelo, De Welke zijn De Hoog Welgeboren heer baron J.W. van der Wijck Heer van Stovelaar en de hoog wel geboren heer Baron N. van Hekeren heer van Oldenhoff en het Overlaar en de Hoog Eedele Heer N. Van der Sluys Heer van Westerflier op den 15 Augustus 1805 daartoe beroepen den persoon Jan Hendrik Kloeke tot Markelo om in allen delen de gemelde plaats te mogen waarnemen op all zodanige tractementen en inkomsten als van oudts

daar toe zijn staande en door den laatsten overleden Schoolmeester koster en voorsanger J. (H.) Warmelink zijn genoten.
Den beroepen Schoolmeester koster en voorsanger zal verpleght zijn all dagen in de week School te houden voormiddag van negen uur tot twaalff uren en nademiddag van één uren tot vier uren het ganse Jaar door. Edog zoo in de somer maanden niet meer als drie kinderen zijn om te willen leeren als dan sal de Schoolmeester de zomer maanden mogen uijtschijden maar zoo het gemelde getal van drie kinderen te boven gaat zal als dan gehouden zijn altijt school te houden ook zal den Schoolmeester verpleght zijn in de wintermaanden avents school te houden zoo daar maar drei sig komen anbieden en dat op Het school gelden als van ouds daar toe zijn staande.
Den Schoolmeester zal gehouden zijn om sig selven en de kinderen neerstig te onderwiesen voor all in het Leren Lesen en scrijven spilden en Rekenen en goede tugt in de school onderhouden en Leren de kinderen vriendelick te zijn tegen alle menschen en voor all haar verbieden het vloeken en sweeren en Het misbruijcken van des Heeren heilige naam ook zal de gemelde als voorsanger zijn kerkedienst trou en neerstig waarnemen zoo in het voor Lesen als voor singen tot stigtinge der gemeente en sig in alles onderwerpen aan de opsienders der gemeente en zig onderwerpen aan de kerken order.
En de beroepen zal als koster op de kerk goede agt geven en op passen dat in de kerk en op de kerkhoff geen ongeregeltheden geschieden en dat de klokken op zijn tijd worden geluijd en all Het genne verregten dat daar annex is.
Reserveeren de Heeren Collatoren Wel uijtdrukelick An sig om in geval van wangedrag of in het versuijm van het waarnemen van Zijn post om als dan zulke maatregels te nemen als zullen oordelen nodig te zijn tot welweesen van de gemeente van Markelo'.

Ongeveer tien jaar na de aanstelling van Kloeke nam de familie Warmelink het heft weer in handen. Jan Warmelink, getrouwd met de weduwe van z'n broer Hendrikus, ging dienst doen als koster, voorzanger en onderwijzer.
Omdat hij daarnaast ook nog boer en wethouder was, zocht men versterking en vond die in de persoon J. Meerman v.d. Horst uit Goor. In 1821 werd Berend Jan Warmelink (*1799), zoon van Hendrikus, op 21-jarige leeftijd benoemd tot onderwijzer.

Toen Berend Jan in 1832 op jonge leeftijd overleed en enkele maanden later zijn pleegvader Jan Warmelink, moest er buiten de familie gezocht worden naar een nieuwe voorzang-er/koster/onderwijzer.

Gerrit Benthem

Na een vergelijkend examen, afgenomen door de voltallige gemeenteraad en de collatoren (Dikkers van de Oldenhof, Fabius van het Westerflier en van Wijngaarden namens Stoevelaar), werd Gerrit Benthem (*1809), onderwijzer van de tweede rang en zoon van een zeer goed aangeschreven onderwijzer uit Hengelo, benoemd.
De onderwijzers werden in die tijd in vier niveaus onderscheiden. De vierde rang eiste redelijke kennis van lezen, schrijven en rekenen en enige aanleg voor het beroep zelf; de derde rang betekende daarnaast kennis van de Nederlandse taal; de tweede rang bovendien aardrijkskunde en geschiedenis en onderwijzers van de eerste rang waren ook geschoold in wiskunde en natuurlijke historie.
Aangezien de familie Warmelink in haar eigen woning) bleef wonen, werd ten behoeve van Benthem de oude kosterswoning achter de kerk weer vrij gemaakt voor bewoning door de koster/onderwijzer.
In 1855, na het overlijden van Benthem, werd overwogen om de kerkelijke en onderwijsfuncties te scheiden. Bovendien had men 'intern' al mensen op het oog voor de functies. De schoolopziener, die deze geruchten had gehoord, weigerde zijn medewerking te

verlenen aan het vergelijkend examen als vooraf onderlinge afspraken zouden worden gemaakt.

Van Goor

Na het vergelijkend examen, afgenomen door de schoolopziener, de gemeenteraad, de collatoren en de predikant, werd W.J. van Goor (*1829) tot koster / voorzanger / onderwijzer benoemd. Hij was onder meer in het bezit van de aktes Frans, Duits, Engels en Wiskunde en deed een zeer goede test bij het zingen en voorlezen. Hij was al met al van een aanzienlijk hoger niveau dan het merendeel van zijn voorgangers.

Meester J. Benthem

Jan Benthem

Het wekt dan ook geen verbazing Van Goor in 1865 naar Assen te zien vertrekken, waar hij benoemd was als leraar aan het stedelijk gymnasium. Als zijn opvolger werd, op dezelfde wijze als hiervoor beschreven, Jan Benthem (*1839), de zoon van Gerrit tot koster / voorzanger / onderwijzer benoemd.Uit geschriften komt Jan naar voren als een man ‘met een gebruiksaanwijzing’ , maar niettemin actief in het Markelose gemeenschapsleven. Zo was hij, samen met Ds. Budde, oprichter van de toneelvereniging Bilderdijk en bestrijder van het overmatige drankgebruik bij begrafenissen e.d.

De Boer

Benthem overleed in 1894 en werd opgevolgd door de uit Vollenhove afkomstige G. de Boer (*1868), die ook in het kostershuis ging wonen. Toen z’n vrouw in 1898 overleed, vertrok hij met z’n hele huishouden (vier kinderen, broer, schoonzuster en twee zwagers) naar Aalsmeer.

Kreiken

Het volgende hoofd van dorpsschool werd G.M. Kreiken (*1870). Op zijn verzoek werd er naast de school een ruime onderwijzerswoning gebouwd, waarin hij uiteindelijk slechts tien jaar woonde. In 1908 moest hij Markelo namelijk min of meer ontvluchten, omdat tussen hem en de Markelose boeren ernstige meningsverschillen waren gerezen.

Het kwam in die tijd nogal eens voor dat Duitse kooplui hier vee en met name paarden, opkochten. Om misverstanden te voorkomen kwam enige kennis van de Duitse taal daarbij goed van pas. Meester Kreiken werd bereid gevonden om belangstellende boerenzoons de Duitse taal te onderwijzen. Toen hij achteraf zijn lesgeld in rekening bracht, viel de hoogte daarvan niet in goede aarde, mede in het licht van de subsidie die hij daarvoor al van de gemeente had ontvangen.

Meester Birkenhager met echtgenote

Omdat de verhouding ouders-onderwijzer sowieso al verre van optimaal was, werd hij onder druk gezet om te vertrekken.

Birkenhäger

Opvolger werd meester W.H. Birkenhäger (*1876) aan wie, in tegenstelling tot z’n voorganger, de zeer oude Markeloërs nog met plezier terugdenken. Hij zette zich

met name in voor het landbouwonderwijs tijdens avondcursussen en zogenaamde vervolgklassen.
In 1932 vertrok Birkenhäger. Er zijn toen door OLM en Coöperaties pogingen ondernomen om meester De Groote uit Elsen, die in het bezit was van de landbouwakte, benoemd te krijgen als hoofd van de dorpsschool. Er werd bij de schoolopziener op aangedrongen de vacature binnen de gemeente Markelo te vervullen en geen advertentie te plaatsen waarin de aktes Duits, Frans en Engels (die De Groote niet had) zouden worden gevraagd.

V.d. Meulen

Er werd echter wèl een dergelijke advertentie geplaatst en meester J.v.d. Meulen (*1888), in het bezit van vele aktes, behalve de landbouwakte, werd benoemd tot hoofd van de dorpsschool.
Van der Meulen was tijdens de Tweede Wereldoorlog mede-organisator bij het onderbrengen van de vele evacués, die Markelo overstroomden. Hij heeft over die periode zijn persoonlijke ervaringen vastgelegd in een schrift dat in het gemeentearchief wordt bewaard.

Leeftink

In 1949 werd Van der Meulen opgevolgd door de reeds op de dorpsschool werkzame E.J. Leeftink, zoon van schilder Leeftink uit Diepenheim. Meester Leeftink was nogal bemiddeld, had zelf geen kinderen en legendarisch in zijn rechtlijnigheid. Zijn autoritaire optreden jegens het onderwijzerscorps en de hoofden van de andere scholen en de - letterlijk - harde hand van optreden ten opzichte van de leerlingen wekte nogal wat weerstand. Vooral ook het sterk toegenomen aantal ‘import-bewoners’ van Markelo keek vreemd op van de heersende praktijk van onderwijs geven. Al met al mede een goede voedingsbodem voor de oprichting van een comité dat zich de oprichting van een christelijke school ten doel stelde.
Dit leidde in 1980 tot de stichting van de Ichtus-school in de nieuwbouwwijk De Koekoek. Een zeer ingrijpende gebeurtenis in toenmalig Markelo, waarmee zelfs de landelijke pers gehaald werd.
Mede als reactie op ‘de Ichtus’ werd in dezelfde wijk ook een openbare lagere school gevestigd (de huidige Zwaluw). Dit ondanks anders luidende adviezen van de toenmalige onderwijs-inspecteur, die uiteindelijk gelijk heeft gekregen met zijn voorspelling dat dit op termijn de ondergang van de Dorpsschool zou betekenen.

Faber

In 1974 nam meester Faber nog het roer over van Leeftink om in 1994, bij het einde van de Dorpsschool ook een punt achter z’n carrière te zetten.

Financiën

Het schoolgeld dat in de 18e en begin 19e eeuw betaald moest worden, was bestemd voor de onderwijzer, die zelf moest zorgen voor de incasso. Doorgaans werd vier stuivers per maand gerekend voor lezen en zes stuivers voor schrijven. Rekenen kostte acht à twaalf stuivers per maand, maar behoorde zelden tot het lessenpakket; óf omdat de onderwijzer het zelf niet beheerste óf wegens gebrek aan belangstelling.
Onderwijzers verdienden wat bij door pennen (ganzenveren) te versnijden en met de verkoop van schrijfvoorbeelden.
Aan arme kinderen moest door de onderwijzer ‘om Gods wil’ gratis onderwijs worden gegeven. Vaak gaf de plaatselijke diaconie hiervoor een vergoeding aan de onderwijzer.
In de praktijk gingen weinig kinderen van arme ouders naar school. Meestal vanwege gebrek aan belangstelling van de ouders, maar de onderwijzers stonden ook niet bepaald met open armen.

De inkomsten uit het schoolgeld waren meestal ontoereikend en werden mede daarom noodgedwongen aangevuld met de nevenfuncties als koster en voorzanger.Al deze

werkzaamheden tezamen leverden de toenmalige onderwijzer J.H. Kloeke in 1811 het volgende jaar-inkomen op:

Betaald door:	**Soort inkomen:**	**Waarde**
Overheid	Salaris	0,00
Kerk	Salaris	50,00
Eigengeërfde boeren uit Diepenheim, Markelo, Stokkum en Herike	Miskoorn; totaal plm 18 schepel rogge	8,00
Eigengeërfde boeren uit Markelo, Stokkum en Herike	4 Schepel roggegasten plus 4 schepel boekweitgasten	16,00
Naastbestaanden	Verluiden minderjarige kinderen, elk 1 spint rogge	4,00
Kerk	Openen en sluiten kerkdeuren	3,00
Eigengeërfde boeren uit Markelo, Stokkum en Herike	250 Stuks paaseieren en wat vlas	3,10
Kerk	Woonhuis in het dorp	15,00
Kerk	3 Schepel bouwland in de Esch	7,00
Kerk	2 Dagwerk hooiland	4,00
Kerk	2 Gaardens; plm 3 spint groot	4,10
Schoolfonds	Afhankelijk van aantal schoolgaande kinderen	100,00
TOTAAL		**239,00**

Toezicht

Het toezicht op onderwijs en onderwijzer was oorspronkelijk een taak van de kerkelijke autoriteiten. Zij hadden vooral oog voor de gereformeerde gezindheid, godsvrucht en goede levenswandel. Zelden werden er eisen gesteld aan de vakbekwaamheid als onderwijzer.
Dit veranderde met de onderwijswet van 1806. Vanaf toen was, namens de overheid, een inspecteur belast met het toezicht op de scholen.
David Wijnbeek, inspecteur van het lager onderwijs, maakte in 1833 en 1840 een inspectie-tocht langs alle lagere scholen in Nederland. Uit zijn notities krijgen we een aardige indruk van de kwaliteit van het onderwijs. Van de scholen uit deze omgeving maakte hij de volgende notities.

Diepenheim
'Het schoolgebouw is nieuw, doch mede te klein. De vrij kundige onderwijzer, nog geen jaar in functie, vindt hier veel te verbeteren, doch daartoe heeft hij een ondermeester noodig. Hij moet een 200-tal kinderen van drie tot twaalf jaren oud alleen onderwijzen en daarbij schiet hij tekort. Er is gedruisch in de school, hetwelk het klassikaal onderwijs schier ondoenlijk maakt.
Die meester is beroepen onder anderen op het genot eener woning, deze voor hem bestemde woning is half ingestort en dus onbewoonbaar. Het gemeentebestuur verklaart geene middelen te bezitten om dezelve te herstellen, waartoe 800 gulden zouden vereischt worden. Den man vond ik moedeloos'.

Goor
Hier is slechts eene school. Zij wordt bezocht door omtrent 250 kinderen. Bij mijn bezoek werd er school gehouden in de kerk, zijnde het oude, gebrekkige schoolgebouw afgebroken en op dezelfde plaats een nieuw, zeer goed gebouw gezet, doch hetwelk nog niet voltooid was. Het onderwijs was in allen deele goed voor de plaatselijke behoeften. Er wordt in Goor mede gezorgd voor het onderwijs der kinderen, die aldaar arbeiden in de spinnerijen, welke er eene groote uitbreiding erlangen'.

Enter
Tussen Almelo en Rijssen, waar de beste boerenschool is, die ik immer heb aangetroffen. De hoofdonderwijzer, met name Leestenmaker, is van een open voorkomen, bezit een helder oordeel, edel hart en onvermoeiden ijver. Hij volgt zijn eigen leertrant. Die leertrant is die der natuur. De leestoon was allergepast. Men rekende uit het hoofd, zowel met de oude als de nieuwe maten en gewigten. Het zingen was lieflijk en het geheele onderwijs volmaakt klassikaal. Kortom dit is een model voor alle dorpsscholen'.

Laren
'Hier trad ik des namiddags ten half drie de school binnen en vond haar zonder leerlingen. De onderwijzer, die doet wat hij wil, had op eigen gezag vakantie gegeven.

Het lokaal is zeer goed, maar of de onderwijzer C.J. Postel dit ook is, kon ik nu niet beoordelen. Grote belangstelling in zijne betrekking bespeurde ik niet bij hem'.

Markelo
Omstreeks 1830*: 'Het gebrekkige onderwijs van den provisoneelen waarnemer der school in het overigens zeer geschikte schoolgebouw, doet vurig verlangen naar de uiteindelijke vervulling der vacature. Van het 160-tal leerlingen in den winter vond ik er ternauwernood 50 bijeen'.*
Omstreeks 1840*: 'De school bij mijn vorige bezoek vacant, is nu vervuld door G. Benthem, die bekend stond als een zeer kundig ondermeester aan de school van zijn vader te Hengelo. Het onderwijs is er vrij goed, doch niet te vergelijken met dat van de school te Hengelo. Ik vond er iets ingevoerd, dat ik nog nergens gevonden heb. Het is, dat bij de zangoefening de kleintjes geplaatst worden tusschen de grooten, waardoor de eersten als van zelven zuiver leeren zingen. Van het gezang wordt dan ook hier bijzonder en met goed gevolg werk gemaakt. De school wordt bezocht door ruim 200 kinderen'.*

Herike en Elsen
Omstreeks 1840*: 'Een zeer goed, nieuw schoollokaaltje, thans door 50, in den winter door meer dan 170 kinderen bezocht, waardoor het veel te klein is. Ik vond er het onderwijs van A.H. Boskamp in een doeltreffende staat'.*

Stokkum
Omstreeks 1830*: 'Het lokaal is niet veel beter dan een hok, samengesteld uit eenig latwerk, met klei aangevuld, door welker scheuren regen en wind den vrijen doortogt hebben en de meester, van hooge jaren, weinig geschiktheid meer heeft voor het schoolhouden. In den winter heeft hij hoogstens 70 leerlingen'.*